

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

به همراه

نظرات تفسیری شورای نگهبان

(۱۳۵۹-۱۳۹۶)

مستل بر

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (با اصلاحات ۱۳۶۸)

کلیه نظریه‌های تفسیری شورای نگهبان از اصول قانون اساسی

پرونده شوراای نگهبان

عنوان قراردادی: ایران. قانون اساسی (جمهوری اسلامی)
عنوان و نام پدیدآور: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان (۱۳۹۶-۱۳۵۹) مشتمل بر... / تهیه و تنظیم: محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی.
مشخصات نشر: تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۳۹۷.
ISBN: 978-600-8378-21-1
۲۹۳ ص. ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
موضوع: ۱. ایران، قانون اساسی (جمهوری اسلامی) ۲. قانون اساسی -- ایران
3. Constitutions -- Iran
شناسه افزوده: الف. فتحی، محمد، ۱۳۶۰ - گردآورنده ب. کوهی اصفهانی، کاظم، ۱۳۵۸ - گردآورنده
ج. شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ / ۵۸ / ۵۱۳۶۸ / ۶۴ / ۲۰۶۴ KMH
رده‌بندی دیویی: ۳۴۲/۵۵۰۲۳
شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۵۳۳۶۹

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان

(۱۳۵۹-۱۳۹۶)

تهیه و تنظیم: محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی

ناشر: پژوهشکده شورای نگهبان

بهار ۱۳۹۷ - تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۸-۲۱-۱

قیمت: ۲۴۰۰۰ تومان

تهران: خیابان شهید سپهبد قرنی، کوچه شهید دهقانی‌نیا، پلاک ۱۲

فکس: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۸۰

تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۴۵

www.shora-rc.ir

nashr@shora-rc.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱

بخش اول: قانون اساسی ۵

مقدمه ۷

فصل اول- اصول کلی ۱۴

اصل	موضوع
۱	نوع حکومت؛ جمهوری اسلامی
۲	مبانی و پایه‌های نظام جمهوری اسلامی
۳	وظایف کلی دولت جمهوری اسلامی ایران
۴	ضرورت ابتدای کلیه قوانین و مقررات بر موازین اسلامی
۵	ولایت امر و امامت امت در زمان غیبت
۶	اداره امور کشور با اتکاء به آراء عمومی
۷	نقش شوراها در تصمیم‌گیری و اداره امور کشور
۸	دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر
۹	تفکیک‌ناپذیر بودن آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور
۱۰	خانواده، واحد بنیادین جامعه اسلامی
۱۱	امت واحد اسلامی
۱۲	دین و مذهب رسمی کشور
۱۳	اقلیت‌های دینی به رسمیت شناخته شده و حقوق آنها
۱۴	حقوق غیر مسلمانان

فصل دوم- زبان، خط، تاریخ و پرچم رسمی کشور ۱۸

اصل	موضوع
۱۵	زبان و خط رسمی
۱۶	ضرورت آموزش زبان عربی به عنوان زبان قرآن و معارف اسلامی
۱۷	مبدأ تاریخ رسمی کشور
۱۸	پرچم رسمی ایران

فصل سوم - حقوق ملت..... ۱۹

اصل	موضوع
۱۹	تساوی همه در حقوق
۲۰	تساوی همه در برابر قانون
۲۱	تضمین حقوق زن و خانواده
۲۲	مصونیت حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض
۲۳	ممنوعیت تفتیش عقاید
۲۴	آزادی مطبوعات
۲۵	ممنوعیت بازرسی و نرساندن نامه‌ها، استراق سمع، سانسور
	مکالمات و هر گونه تجسس غیر قانونی
۲۶	آزادی احزاب و تشکله‌ها
۲۷	آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها
۲۸	حق داشتن شغل و آزادی انتخاب شغل
۲۹	حق همگانی برخورداری از تأمین اجتماعی
۳۰	آموزش و پرورش رایگان
۳۱	حق داشتن مسکن متناسب با نیاز
۳۲	ممنوعیت بازداشت غیر قانونی
۳۳	ممنوعیت تبعید و اقامت اجباری افراد به صورت غیر قانونی
۳۴	حق دادخواهی و دسترسی به دادگاه صالح
۳۵	حق انتخاب وکیل در دادگاه‌ها
۳۶	لزوم قانونی بودن حکم به مجازات و اجرای آن
۳۷	اصل برائت
۳۸	ممنوعیت شکنجه و اجبار افراد به شهادت، اقرار یا سوگند
۳۹	ممنوعیت هتک حرمت و حیثیت متهمان و محکومان
۴۰	منع اضرار به غیر و تجاوز به منافع عمومی
۴۱	حق تابعیت ایرانیان
۴۲	اعطای تابعیت ایرانی به اتباع خارجه

فصل چهارم - اقتصاد و امور مالی..... ۲۳

اصل	موضوع
۴۳	ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران
۴۴	بخش‌های مختلف نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران
۴۵	انفال و ثروت‌های عمومی و نحوه مدیریت آنها
۴۶	مالکیت افراد نسبت به حاصل کسب و کار مشروع خویش
۴۷	محترم بودن مالکیت خصوصی مشروع
۴۸	ممنوعیت تبغیض بین مناطق مختلف کشور در بهره برداری از منابع طبیعی و درآمدهای ملی
۴۹	مقابله با ثروت‌های نامشروع
۵۰	حفاظت از محیط زیست
۵۱	لزوم قانونی بودن وضع مالیات و هرگونه معافیت از مالیات
۵۲	تهیه و تصویب لایحه بودجه سالانه کل کشور
۵۳	تمرکز دریافت‌های دولت در خزانه‌داری کل و بر اساس قانون بودن هرگونه پرداخت
۵۴	جایگاه دیوان محاسبات کشور
۵۵	صلاحیت دیوان محاسبات کشور

فصل پنجم - حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن..... ۲۷

اصل	موضوع
۵۶	حق حاکمیت الهی و حق حاکمیت انسان بر سرنوشت اجتماعی خویش
۵۷	قوای حکام در جمهوری اسلامی و اعمال آنها زیر نظر ولایت مطلقه فقیه
۵۸	طریق اعمال قوه مقننه
۵۹	همه‌پرسی تقنینی
۶۰	طریق اعمال قوه مجریه
۶۱	طریق اعمال قوه قضائیه

فصل ششم - قوه مقننه..... ۲۹

موضوع	اصل
مبحث اول- مجلس شورای اسلامی	۲۹
تشکیل مجلس شورای اسلامی	۶۲
دوره نمایندگی مجلس	۶۳
تعداد نمایندگان مجلس و نمایندگان اقلیت‌های دینی	۶۴
نصاب رسمیت جلسات مجلس و تصویب مصوبات	۶۵
محتوای آیین‌نامه داخلی مجلس	۶۶
سوگند نمایندگان	۶۷
شرایط توقف انتخابات مجلس در زمان جنگ و اشغال نظامی و لزوم ادامه کار مجلس سابق در صورت عدم تشکیل مجلس جدید	۶۸
علنی بودن مذاکرات مجلس و انتشار گزارش کامل آن	۶۹
حق شرکت رئیس‌جمهور، معاونان او و وزیران در جلسات مجلس و همچنین تکلیف وزراء به حضور در جلسات علنی مجلس در صورت درخواست نمایندگان	۷۰
مبحث دوم- اختیارات و صلاحیت مجلس شورای اسلامی	۳۱
صلاحیت مجلس در وضع قانون	۷۱
ممنوعیت مجلس در وضع قوانین مغایر با احکام اسلامی یا قانون اساسی	۷۲
صلاحیت مجلس در شرح و تفسیر قوانین عادی	۷۳
شرایط ارائه لایحه و طرح قانونی	۷۴
ممنوعیت ایجاد بار مالی و یا تعیین تکلیف جدید بدون تعیین محل تأمین اعتبار مورد نیاز برای آن توسط نمایندگان	۷۵
صلاحیت مجلس در تحقیق و تفحص	۷۶
صلاحیت مجلس در تصویب عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقتنامه‌های بین‌المللی	۷۷
ممنوعیت تغییر خطوط مرزی و ضوابط اعمال اصلاحات جزئی در مرزها توسط مجلس	۷۸
ممنوعیت برقراری حکومت نظامی و ضوابط تعیین محدودیت‌های ضروری	۷۹

موضوع	اصل
ضرورت تصویب مجلس در گرفتن وام یا کمک‌های بدون عوض داخلی و خارجی	۸۰
ممنوعیت دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات به بیگانگان	۸۱
ممنوعیت استخدام کارشناسان خارجی و استثنای آن	۸۲
ممنوعیت انتقال بناها و نفایس ملی به غیر و استثنای آن	۸۳
مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت	۸۴
قائم به شخص بودن سِمَت نمایندگی، غیر قابل تفویض بودن صلاحیت قانون‌گذاری، شرایط قانون‌گذاری آزمایشی و قابل تفویض بودن صلاحیت تصویب اساسنامه‌های مؤسسات و شرکت‌های دولتی	۸۵
آزادی نمایندگان در اظهار نظر و رأی	۸۶
اخذ رأی اعتماد برای هیئت وزیران توسط رئیس‌جمهور	۸۷
سؤال نمایندگان از رئیس‌جمهور و وزراء	۸۸
استيضاح هیئت وزیران، هر یک از وزراء و رئیس‌جمهور	۸۹
اعلام شکایت مردم از طرز کار قوای سه‌گانه به مجلس	۹۰
صلاحیت شورای نگهبان در نظارت بر مصوبات مجلس و ترکیب اعضای آن	۹۱
نحوه انتخاب اعضای شورای نگهبان	۹۲
عدم اعتبار قانونی مجلس بدون وجود شورای نگهبان	۹۳
لزوم ارسال کلیه مصوبات مجلس به شورای نگهبان به منظور انطباق با موازین اسلامی و قانون اساسی و مهلت رسیدگی و اظهار نظر شورای نگهبان	۹۴
تمدید مهلت رسیدگی و اظهار نظر شورای نگهبان	۹۵
مرجع تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس با احکام اسلام و قانون اساسی در شورای نگهبان	۹۶
حضور اعضای شورای نگهبان در مجلس جهت تسریع در کار و در هنگام تصویب لوایح و طرح‌های فوری	۹۷
صلاحیت شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی و نصاب آن	۹۸
نظارت شورای نگهبان بر انتخابات و مراجعه به آرای عمومی و همه‌پرسی	۹۹

فصل هفتم - شوراهای ۳۸

اصل	موضوع
۱۰۰	شوراهای محلی و انتخاب اعضای آنها توسط مردم
۱۰۱	شورای عالی استانها
۱۰۲	صلاحیت شورای عالی استانها در ارائه پیشنهاد قانون گذاری
۱۰۳	لازم الرايه بودن تصمیمات شوراهای برای مقامات کشوری دولتی
۱۰۴	تشکیل شوراهای در واحدهای تولیدی، صنعتی، کشاورزی، آموزشی، اداری، خدماتی و ...
۱۰۵	لزوم مخالف نبودن تصمیمات شوراهای با موازین اسلام و قوانین کشور
۱۰۶	انحلال شوراهای در صورت انحراف از وظایف قانونی

فصل هشتم - رهبر یا شورای رهبری ۴۰

اصل	موضوع
۱۰۷	نحوه تعیین رهبر
۱۰۸	مجلس خبرگان رهبری و مرجع ضابطه گذاری در خصوص قانون آن
۱۰۹	شرایط و صفات رهبر
۱۱۰	وظایف و اختیارات رهبر
۱۱۱	برکنار شدن رهبر از مقام خود و نحوه تعیین رهبر جدید در صورت فوت، کناره گیری یا عزل رهبر و ضوابط شورای موقت رهبری
۱۱۲	مجمع تشخیص مصلحت نظام

فصل نهم - قوه مجریه ۴۴

اصل	موضوع
۴۴	مبحث اول - ریاست جمهوری و وزراء
۱۱۳	رئیس جمهور، عالی ترین مقام رسمی کشور پس از مقام رهبری
۱۱۴	مدت ریاست جمهوری
۱۱۵	شرایط داوطلبان ریاست جمهوری

اصل	موضوع
۱۱۶	اعلام آمادگی نامزدهای ریاست جمهوری ۴۴
۱۱۷	نحوه و نصاب انتخاب رئیس جمهور ۴۴
۱۱۸	نظارت شورای نگهبان بر انتخابات ریاست جمهوری ۴۴
۱۱۹	مهلت زمانی انتخاب رئیس جمهور جدید ۴۴
۱۲۰	تمدید مهلت انتخابات در صورت فوت نامزدهای انتخاباتی ریاست جمهوری ۴۴
۱۲۱	سوگند رئیس جمهور ۴۴
۱۲۲	مسئولیت رئیس جمهور در برابر ملت، رهبر و مجلس شورای اسلامی ۴۶
۱۲۳	امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه‌پرسی به‌وسیله رئیس جمهور ۴۶
۱۲۴	معاون اول و سایر معاونان رئیس جمهور ۴۶
۱۲۵	امضای عهدنامه‌ها و مقاوله‌نامه‌ها و موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران پس از تصویب مجلس توسط رئیس جمهور یا نماینده وی ۴۶
۱۲۶	مسئولیت رئیس جمهور در امور برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی کشور ۴۶
۱۲۷	حدود صلاحیت و نحوه تعیین نمایندگان ویژه رئیس جمهور ۴۷
۱۲۸	تعیین سفیران و امضاء و پذیرش استوارنامه آنان توسط رئیس جمهور ۴۷
۱۲۹	اعطای نشان‌های دولتی توسط رئیس جمهور ۴۷
۱۳۰	استعفای رئیس جمهور ۴۷
۱۳۱	فوت، عزل، استعفا، غیبت یا بیماری رئیس جمهور و انتخاب رئیس جمهور جدید و نحوه انجام وظایف رئیس جمهور در این زمان ۴۷
۱۳۲	ممنوعیت استیضاح یا ابراز رأی عدم اعتماد به وزراء و تجدیدنظر در قانون اساسی و همه‌پرسی در مدتی که اختیارات رئیس جمهور بر عهده معاون اول یا فرد دیگری است ۴۸
۱۳۳	صلاحیت رئیس جمهور در تعیین وزراء و لزوم اخذ رأی اعتماد برای آنها از مجلس؛ لزوم تعیین وزارتخانه‌ها و صلاحیت آنان به موجب قانون ۴۸
۱۳۴	ریاست رئیس جمهور بر هیئت وزیران؛ صلاحیت هیئت وزیران در حل اختلافات میان دستگاه‌های دولتی در مواردی که نیازمند تفسیر یا تغییر قانون نیست؛ مسئولیت رئیس جمهور در رابطه با اقدامات هیئت وزیران ۴۸

اصل	موضوع
۱۳۵	استعفای هیئت وزیران یا هریک از وزراء و نحوه تعیین سرپرست برای وزارتخانه‌ها
۱۳۶	صلاحیت رئیس جمهور در عزل وزراء و ضرورت کسب رأی اعتماد برای هیئت وزیران در موارد تغییر بیش از نیمی از آنها
۱۳۷	مسئولیت جمعی هیئت وزیران و مسئولیت وزراء در برابر رئیس جمهور و مجلس
۱۳۸	صلاحیت هیئت وزیران و وزراء در وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه
۱۳۹	ضوابط صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری
۱۴۰	رسیدگی به اتهام رئیس جمهور و معاونان او و وزراء در دادگاه‌ها
۱۴۱	ممنوعیت داشتن بیش از یک شغل دولتی
۱۴۲	رسیدگی به دارایی رهبر، رئیس جمهور، معاونان رئیس جمهور و وزراء
۵۱	مبحث دوم- ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۱۴۳	ارتش جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی
۱۴۴	ارتش مکتبی و مردمی
۱۴۵	ممنوعیت عضویت خارجی‌ان در ارتش و نیروهای انتظامی کشور
۱۴۶	ممنوعیت استقرار پایگاه‌های نظامی خارجی در کشور
۱۴۷	استفاده از افراد و تجهیزات فنی ارتش در زمان صلح
۱۴۸	ممنوعیت بهره‌برداری شخصی از وسایل و امکانات ارتش
۱۴۹	ترفیع و سلب درجه نظامیان
۱۵۰	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۱۵۱	آمادگی نظامی و آموزش نظامی همگانی

فصل دهم - سیاست خارجی..... ۵۳

اصل	موضوع
۱۵۲	اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۱۵۳	ممنوعیت انعقاد قراردادی که موجب سلطه بیگانه شود
۱۵۴	حمایت از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در هر نقطه از جهان
۱۵۵	اعطای پناهندگی سیاسی

فصل یازدهم - قوه قضائیه..... ۵۴

اصل	موضوع
۱۵۶	وظایف قوه قضائیه
۱۵۷	شرایط، مدت تصدی و نحوه تعیین رئیس قوه قضائیه
۱۵۸	وظایف رئیس قوه قضائیه
۱۵۹	دادگستری، مرجع رسمی تظلمات و شکایات
۱۶۰	وظایف وزیر دادگستری و نحوه انتخاب وی
۱۶۱	دیوان عالی کشور
۱۶۲	شرایط و نحوه انتصاب رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل
۱۶۳	صفات و شرایط قاضی
۱۶۴	ضوابط انفصال یا تغییر محل خدمت و سمت قاضی
۱۶۵	علنی بودن محاکمات و استثنای آن
۱۶۶	مستند و مستدل بودن احکام دادگاهها
۱۶۷	تکلیف قاضی به رسیدگی و صدور حکم
۱۶۸	رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی با حضور هیئت منصفه
۱۶۹	عطف به ما سبق نشدن قوانین در تعیین جرایم
۱۷۰	تکلیف قضات به خودداری از اجرای تصویب نامه ها و آیین نامه های دولتی مخالف با احکام اسلام و خارج از حدود و اختیارات قوه مجریه
۱۷۱	لزوم جبران خسارت افراد در موارد تقصیر یا اشتباه قاضی
۱۷۲	محاکم نظامی و حدود صلاحیت آنها

اصل	موضوع
۱۷۳	دیوان عدالت اداری
۱۷۴	سازمان بازرسی کل کشور
۵۸	
۵۹	فصل دوازدهم - صدا و سیما
۱۷۵	صدا و سیماي جمهوری اسلامی ایران
۶۰	فصل سیزدهم - شورای عالی امنیت ملی
۱۷۶	شورای عالی امنیت ملی
۶۱	فصل چهاردهم - بازنگری در قانون اساسی
۱۷۷	بازنگری در قانون اساسی
۶۱	
۶۳	بخش دوم: نظریه‌های تفسیری شورای نگهبان
اصل ۴	(ضرورت ابتدای کلیه قوانین و مقررات بر موازین اسلامی).....
اصل ۲۲	(مصونیت حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض).....
اصل ۳۰	(آموزش و پرورش رایگان).....
اصل ۴۳	(ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران).....
اصل ۴۴	(بخش‌های مختلف نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران).....
اصل ۴۹	(مقابله با ثروت‌های نامشروع).....
اصل ۵۲	(تهیه و تصویب لایحه بودجه سالانه کل کشور).....
اصل ۵۳	(تمرکز دریافت‌های دولت در خزانه‌داری کل و براساس قانون بودن هرگونه پرداخت)....
اصل ۵۵	(صلاحیت دیوان محاسبات کشور).....
اصل ۵۷	(قوای حاکم در جمهوری اسلامی و اعمال آنها زیر نظر ولایت مطلقه فقیه).....
اصل ۵۸	(طریق اعمال قوه مقننه).....
اصل ۵۹	(همه‌پرسی تقنینی).....
اصل ۶۰	(طریق اعمال قوه مجریه).....
اصل ۶۱	(طریق اعمال قوه قضائیه).....

- اصل ۶۹ (علنی بودن مذاکرات مجلس شورای اسلامی و انتشار گزارش کامل آن) ۹۵
- اصل ۷۰ (حق شرکت رئیس جمهور، معاونان او و وزیران در جلسات مجلس و همچنین تکلیف وزراء به حضور در جلسات علنی مجلس در صورت درخواست نمایندگان) ۷۰
- اصل ۷۱ (صلاحیت مجلس در وضع قانون) ۱۰۱
- اصل ۷۳ (صلاحیت مجلس در شرح و تفسیر قوانین عادی) ۱۰۳
- اصل ۷۴ (شرایط ارائه لایحه و طرح قانونی) ۱۰۶
- اصل ۷۵ (ممنوعیت ایجاد بار مالی و یا تعیین تکلیف جدید بدون تعیین محل تأمین اعتبار مورد نیاز برای آن توسط نمایندگان) ۱۰۷
- اصل ۷۶ (صلاحیت مجلس در تحقیق و تفحص) ۱۱۷
- اصل ۷۷ (صلاحیت مجلس در تصویب عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقتنامه‌های بین‌المللی) ۱۲۲
- اصل ۸۰ (ضرورت تصویب مجلس در گرفتن و دادن وام یا کمک‌های بدون عوض داخلی و خارجی) ۱۳۰
- اصل ۸۱ (ممنوعیت دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات به بیگانگان) ۱۳۱
- اصل ۸۲ (ممنوعیت استخدام کارشناسان خارجی و استثنای آن) ۱۳۶
- اصل ۸۴ (مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت) ۱۳۸
- اصل ۸۵ (قائم به شخص بودن سمت نمایندگی و غیر قابل تفویض بودن صلاحیت قانون‌گذاری مجلس، شرایط قانون‌گذاری آزمایشی و قابل تفویض بودن صلاحیت تصویب اساسنامه‌های مؤسسات و شرکت‌های دولتی) ۱۳۹
- اصل ۸۶ (آزادی نمایندگان در اظهار نظر و رأی) ۱۴۸
- اصل ۸۸ (سؤال نمایندگان از رئیس جمهور و وزراء) ۱۵۴
- اصل ۸۹ (استیضاح هیئت وزیران، هر یک از وزراء و رئیس جمهور) ۱۶۰
- اصل ۹۰ (اعلام شکایت مردم از طرز کار قوای سه‌گانه به مجلس شورای اسلامی) ۱۶۱
- اصل ۹۱ (صلاحیت شورای نگهبان در نظارت بر مصوبات مجلس و ترکیب اعضای آن) ۱۶۲
- اصل ۹۴ (لزوم ارسال کلیه مصوبات مجلس به شورای نگهبان به منظور انطباق با موازین اسلامی و قانون اساسی و مهلت رسیدگی و اظهار نظر شورای نگهبان) ۱۶۵
- اصل ۹۶ (مرجع تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس با احکام اسلام و قانون اساسی در شورای نگهبان) ۱۶۶

- اصل ۹۷ (حضور اعضای شورای نگهبان در مجلس جهت تسریع در کار و در هنگام تصویب لوایح و طرح‌های فوری) ۱۶۹
- اصل ۹۸ (صلاحیت شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی و نصاب آن) ۱۷۱
- اصل ۹۹ (نظارت شورای نگهبان بر انتخابات و مراجعه به آرای عمومی و همه‌پرسی) ۱۷۲
- اصل ۱۰۲ (صلاحیت شورای عالی استان‌ها در ارائه پیشنهاد قانون‌گذاری) ۱۷۳
- اصل ۱۱۱ (برکنار شدن رهبر از مقام خود و نحوه تعیین رهبر جدید در صورت فوت، کناره‌گیری یا عزل رهبر و ضوابط شورای موقت رهبری) ۱۷۴
- اصل ۱۱۲ (مجمع تشخیص مصلحت نظام) ۱۷۶
- اصل ۱۱۳ (رئیس جمهور، عالی‌ترین مقام رسمی کشور پس از مقام رهبری) ۱۸۱
- اصل ۱۱۷ (نحوه و نصاب انتخاب رئیس جمهور) ۱۸۴
- اصل ۱۲۱ (سوگند رئیس جمهور) ۱۸۶
- اصل ۱۲۳ (امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه‌پرسی به وسیله رئیس جمهور) ۱۸۷
- اصل ۱۲۴ (معاون اول و سایر معاونان رئیس جمهور) ۱۸۸
- اصل ۱۲۵ (امضای عهدنامه‌ها و مقاوله‌نامه‌ها و موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران پس از تصویب مجلس توسط رئیس جمهور یا نماینده وی) ۱۹۰
- اصل ۱۲۶ (مسئولیت رئیس جمهور در امور برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی کشور) ۱۹۴
- اصل ۱۲۷ (حدود صلاحیت و نحوه تعیین نمایندگان ویژه رئیس جمهور) ۱۹۸
- اصل ۱۲۸ (تعیین سفیران و امضاء و پذیرش استوارنامه آنان توسط رئیس جمهور) ۲۰۳
- اصل ۱۳۰ (استعفای رئیس جمهور) ۲۰۴
- اصل ۱۳۱ (فوت، عزل، استعفا، غیبت یا بیماری رئیس جمهور و انتخاب رئیس جمهور جدید و نحوه انجام وظایف رئیس جمهور در این زمان) ۲۰۵
- اصل ۱۳۳ (صلاحیت رئیس جمهور در تعیین وزراء و لزوم اخذ رأی اعتماد برای آنها از مجلس؛ لزوم تعیین وزارتخانه‌ها و صلاحیت آنها به موجب قانون) ۲۰۶
- اصل ۱۳۴ (ریاست رئیس جمهور بر هیئت وزیران؛ صلاحیت هیئت وزیران در حل اختلاف میان دستگاه‌های دولتی در مواردی که نیازمند تفسیر یا تغییر قانون نیست؛ مسئولیت رئیس جمهور در رابطه با اقدامات هیئت وزیران) ۲۰۸
- اصل ۱۳۵ (استعفای هیئت وزیران یا هر یک از وزراء و نحوه تعیین سرپرست برای وزارتخانه‌ها) ۲۱۲

- اصل ۱۳۶ (صلاحیت رئیس جمهور در عزل وزراء و ضرورت کسب رأی اعتماد
برای هیئت وزیران در موارد تغییر بیش از نیمی از آنها) ۲۲۰
- اصل ۱۳۷ (مسئولیت جمعی هیئت وزیران و مسئولیت وزراء در برابر رئیس جمهور و مجلس) ۲۲۳
- اصل ۱۳۸ (صلاحیت هیئت وزیران و وزراء در وضع تصویب نامه و آیین نامه) ۲۲۴
- اصل ۱۳۹ (ضوابط صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری) ۲۴۶
- اصل ۱۴۱ (ممنوعیت داشتن بیش از یک شغل دولتی) ۲۵۴
- اصل ۱۴۴ (ارتش مکتبی و مردمی) ۲۶۵
- اصل ۱۴۵ (ممنوعیت عضویت خارجیان در ارتش و نیروهای انتظامی کشور) ۲۶۷
- اصل ۱۵۶ (وظایف قوه قضائیه) ۲۶۸
- اصل ۱۵۷ (شرایط، مدت تصدی و نحوه تعیین رئیس قوه قضائیه) ۲۶۹
- اصل ۱۵۸ (وظایف رئیس قوه قضائیه) ۲۷۰
- اصل ۱۶۰ (وظایف وزیر دادگستری و نحوه انتخاب وی) ۲۷۷
- اصل ۱۶۱ (دیوان عالی کشور) ۲۸۱
- اصل ۱۶۴ (ضوابط انفصال یا تغییر محل خدمت و سمت قاضی) ۲۸۴
- اصل ۱۷۰ (تکلیف قضات به خودداری از اجرای تصویب نامه ها و آیین نامه های
دولتی مخالف با احکام اسلام و خارج از حدود و اختیارات قوه مجریه) ۲۸۶
- اصل ۱۷۴ (سازمان بازرسی کل کشور) ۲۹۰
- اصل ۱۷۵ (صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران) ۲۹۱

پیشگفتار

قانون اساسی هر کشور، بنیادین‌ترین قانون آن کشور و پایه‌ی ثبات سیاسی و حقوقی آن سرزمین است که هنجارهای حقوقی برتر و اساسی آن جامعه‌ی سیاسی را در خود جای داده است. از این رو، تغییر و اصلاح آن غالباً سخت و مستلزم طی شدن فرایندی پیچیده و طولانی است. از طرفی، قانون اساسی هم مانند هر قانون بشری دیگر، عاری از عیب و نقص نیست و در عین حفظ ثبات این قانون، باید برای رفع نقص‌ها، برطرف کردن ابهامات احتمالی آن و پاسخگویی به نیازهای نوبه‌نوی جامعه چاره‌اندیشی کرد. راهکاری که در اغلب کشورها در جهت حل این مشکل پیش‌بینی شده، استفاده از ابزار «تفسیر» است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان که بر طبق قانون اساسی صلاحیت‌ها و وظایف مختلفی برعهده دارد، به‌عنوان مفسر رسمی قانون اساسی معرفی شده است. اصل (۹۸) قانون اساسی در این باره مقرر داشته است: «تفسیر قانون اساسی به‌عهده‌ی شورای نگهبان است که با تصویب سه‌چهارم آنان انجام می‌شود.» در همین راستا، از ابتدای تشکیل شورای نگهبان، به‌طور پیوسته و البته با فراز و نشیب‌هایی، این شورا نظراتی را در تفسیر اصول قانون اساسی ابراز داشته است که به‌عنوان «نظر تفسیری» شناخته می‌شوند. البته بر طبق مقررات^۱، تعداد محدودی از مقامات این امکان را دارند که از شورای نگهبان درخواست تفسیر قانون اساسی را داشته باشند.

پژوهشکده‌ی شورای نگهبان به‌عنوان بازوی پژوهشی این شورا، با توجه به نقش مهم نهاد شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی، کلیه‌ی نظرات تفسیری از

۱. مطابق ماده (۱۸) آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹ «تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضائیه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد.»

- اصول قانون اساسی را در مجموعه‌ی حاضر جمع‌آوری کرده است.
- مجموعه‌ی حاضر ویژگی‌هایی دارد که توجه به آن در استفاده‌ی بهینه از این مجموعه ضروری است:
۱. از ویژگی‌های شاخص این مجموعه، ذکر همه‌ی نظرات تفسیری شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی در مجموعه‌ای واحد است.
 ۲. در هنگام درج نظرات شورای نگهبان در این مجموعه، تطبیق متون نظرات با اسناد مکتوب موجود وجهه‌ی همت قرار گرفته است تا اثری با بیشترین دقت و اتقان ممکن در اختیار مخاطبان قرار گیرد.
 ۳. در مجموعه‌ی حاضر، نکاتی از جمله سوابق موضوع که می‌تواند به فهم بیشتر موضوع کمک کند در پانوشته بیان شده است.
- در خصوص ساختار کتاب نیز باید به این نکته اشاره شود که این مجموعه در دو بخش سازمان‌دهی شده است: **بخش اول**، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و **بخش دوم**، نظریه‌های تفسیری شورای نگهبان از اصول قانون اساسی. در بخش اول، به جهت سهولت دسترسی مخاطبان به متن قانون اساسی، صرفاً متن مقدمه و اصول آن بدون هیچ توضیح و تفصیلی به صورت یکجا آمده است. در این بخش، متن بازنگری‌شده‌ی اصول قانون اساسی در سال ۱۳۶۸، به عنوان متن مبنا ذکر شده است و متن سابق اصل‌ها، حسب مورد در پاورقی آمده است. در بخش دوم، تک تک اصول قانون اساسی که شورای نگهبان راجع به آنها نظریه‌ی تفسیری ابراز داشته است، به صورت مجزا آورده شده و در ذیل آن، کلیه‌ی نظریه‌های تفسیری شورای نگهبان از آن اصل، به ترتیب تاریخ ابراز آن نظر از ابتدای انقلاب تا انتهای سال ۱۳۹۶ آمده است.^۱

۱. گفتنی است ملاک تفسیری قلمداد شدن نظریه‌های ارائه‌شده از سوی شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی، در درجه‌ی نخست، پاسخی است که شورای نگهبان به استفسار انجام‌شده داده است که در عمده‌ی موارد، به ویژه در نظریه‌های دهه‌ی هفتاد به بعد شورای نگهبان، صریحاً تفسیری بودن آنها در متن نظریه آمده است. در درجه‌ی دوم، این تفکیک بر اساس ملاک ارائه‌شده از سوی قائم‌مقام دبیر وقت شورای نگهبان در سال ۱۳۶۹ است که در پاسخ به استعلام اداره حقوقی دادگستری نسبت به برخی نظریه‌های شورای نگهبان در دهه‌ی شصت بیان شده است. در این اظهار نظر به شماره ۱۱۵۸ مورخ ۱۳۶۹/۱۰/۶ آمده است: «... اصولاً نظریاتی که در ارتباط با قانون اساسی از سوی شورای نگهبان ابراز شده، در صورتی که تصریح نشده باشد که مشورتی است، طبق اصل ۹۸ قانون اساسی اعلام شده و تفسیری است.»

با وجود این، به جهت جلوگیری از حجیم شدن کتاب، متن کامل نظریه‌های تفسیری شورا که با دو یا چند اصل از اصول قانون اساسی ارتباط داشته است صرفاً در یک اصل که ارتباط وثیق‌تری با موضوع نظریه داشته، آمده است و در سایر اصول مرتبط، به ذکر عنوان و شماره نظریه اکتفا شده و برای آگاهی خواننده از متن کامل آن نظریه، به صفحه‌مربوطه ارجاع داده شده است.

امید است مخاطبان گرامی با ارائه‌ی نظرات خود در خصوص این مجموعه و سایر مجموعه‌هایی که پژوهشکده‌ی شورای نگهبان در راستای رسالت خود منتشر می‌کند، ما را در عمل به وظایف خود یاری فرمایند.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

پژوهشکده شورای نگهبان

بهار ۱۳۹۷

بخش اول
قانون اساسی

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾

مقدمه

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد. ماهیت انقلاب عظیم اسلامی ایران و روند مبارزه مردم مسلمان از ابتدا تا پیروزی که در شعارهای قاطع و کوبنده همه قشرهای مردم تبلور می‌یافت این خواست اساسی را مشخص کرده و اکنون در طلیعه این پیروزی بزرگ، ملت ما با تمام وجود نیل به آن را می‌طلبد.

ویژگی بنیادی این انقلاب نسبت به دیگر نهضت‌های ایران در سده اخیر، مکتبی و اسلامی بودن آن است. ملت مسلمان ایران پس از گذر از نهضت ضد استبدادی مشروطه و نهضت ضد استعماری ملی‌شدن نفت به این تجربه گرانبار دست یافت که علت اساسی و مشخص عدم موفقیت این نهضت‌ها مکتبی نبودن مبارزات بوده است. گرچه در نهضت‌های اخیر خط فکری اسلامی و رهبری روحانیت مبارز سهم اصلی و اساسی را بر عهده داشت، ولی به دلیل دور شدن این مبارزات از مواضع اصیل اسلامی، جنبش‌ها به سرعت به رکورد کشانده شد. از اینجا وجدان بیدار ملت به رهبری مرجع عالی‌قدر تقلید حضرت آیت‌الله العظمی امام خمینی ضرورت پیگیری خط نهضت اصیل مکتبی و اسلامی را دریافت و این بار روحانیت مبارز کشور که همواره در صف مقدم نهضت‌های مردمی بوده و نویسندگان و روشنفکران متعهد با رهبری ایشان تحرک نوینی یافت. (آغاز نهضت اخیر ملت ایران در سال هزار و سیصد و هشتاد و دو هجری قمری برابر با هزار و سیصد و چهل و یک هجری شمسی می‌باشد).

طلیعه نهضت

اعتراض درهم کوبنده امام خمینی به توطئه آمریکایی «انقلاب سفید» که گامی در جهت تثبیت پایه‌های حکومت استبداد و تحکیم وابستگی‌های سیاسی، فرهنگی و

اقتصادی ایران به امپریالیزم جهانی بود عامل حرکت یکپارچه ملت گشت و متعاقب آن انقلاب عظیم و خونبار امت اسلامی در خردادماه ۴۲ که در حقیقت نقطه آغاز شکوفایی این قیام شکوهمند و گسترده بود مرکزیت امام را به عنوان رهبری اسلامی تثبیت و مستحکم نمود و علی‌رغم تبعید ایشان از ایران در پی اعتراض به قانون ننگین کاپیتولاسیون (مصونیت مستشاران آمریکایی) پیوند مستحکم امت با امام همچنان استمرار یافت و ملت مسلمان و به ویژه روشنفکران متعهد و روحانیت مبارز راه خود را در میان تبعید و زندان، شکنجه و اعدام ادامه دادند.

در این میان قشر آگاه و مسئول جامعه در سنگر مسجد، حوزه‌های علمیه و دانشگاه به روشنگری و با الهام از مکتب انقلابی و پُر بار اسلام تلاش پی‌گیر و ثمربخشی را در بالا بردن سطح آگاهی و هوشیاری مبارزاتی و مکتبی ملت مسلمان آغاز کرد. رژیم استبداد که سرکوبی نهضت اسلامی را با حمله دژخیمانه به فیضیه و دانشگاه و همه کانون‌های پرخروش انقلاب آغاز نموده بود به مذبوحانه‌ترین اقدامات ددمنشانه جهت رهایی از خشم انقلابی مردم، دست زد و در این میان جوخه‌های اعدام، شکنجه‌های قرون وسطایی و زندان‌های درازمدت، بهایی بود که ملت مسلمان ما به نشانه عزم راسخ خود به ادامه مبارزه می‌پرداخت. خون صدها زن و مرد جوان و با ایمان که سحرگاهان در میدان‌های تیر فریاد «الله اکبر» سر می‌دادند یا در میان کوچه و بازار هدف گلوله‌های دشمن قرار می‌گرفتند انقلاب اسلامی را تداوم بخشید. بیانیه‌ها و پیام‌های پی‌درپی امام به مناسبت‌های مختلف، آگاهی و عزم امت اسلامی را عمق و گسترش هر چه فزون‌تر داد.

حکومت اسلامی

طرح حکومت اسلامی بر پایه ولایت فقیه که در اوج خفقان و اختناق رژیم استبدادی از سوی امام خمینی ارائه شد انگیزه مشخص و منسجم نوینی را در مردم مسلمان ایجاد نمود و راه اصیل مبارزه مکتبی اسلام را گشود که تلاش مبارزان مسلمان و متعهد را در داخل و خارج کشور فشرده‌تر ساخت.

در چنین خطی نهضت ادامه یافت تا سرانجام نارضایی‌ها و شدت خشم مردم بر اثر فشار و اختناق روزافزون در داخل و افشاگری و انعکاس مبارزه به وسیله روحانیت و دانشجویان مبارز در سطح جهانی، بنیان‌های حاکمیت رژیم را به شدت متزلزل کرد و به ناچار رژیم و اربابانش مجبور به کاستن از فشار و اختناق و به اصطلاح باز کردن فضای سیاسی کشور شدند تا به گمان خویش دریچه اطمینانی به منظور پیشگیری از سقوط حتمی خود بگشایند. اما ملت برآشفته و آگاه و مصمم به رهبری قاطع و خلل‌ناپذیر امام، قیام پیروزمند و یکپارچه خود را به طرز گسترده و سراسری آغاز نمود.